

Göteborgs Universitet
Institutionen för Socialt arbete
Famijeterapeuterna Korsvägen AB
HT 08

VÅRDNADSÖVERFLYTTNING TILL FAMILJEHEM

Examensarbete HT 2008

Kent Eklöw

Agneta Malmström

Innehållsförteckning:

<u>Rubriker:</u>	<u>Sida:</u>
1. Inledning	3
1.1 Syfte	4
2. Bakgrund/Lagstiftning	4
3. Vad innebär en vårdnadsöverflyttning	8
4. Adoption	8
5. Rapporter och forskning	9
6. Metod	11
7. Intervju med Landskrona Kommun	11
8. Intervju med familjehem	12
9. Teoretiska perspektiv	13
9.1 Anknytningsteori	13
9.2 Reflekterande processer	14
10. Handledarrollen	16
11. Analys	18
12. Slutdiskussion	21
13. Lagtexter	23
14. Källhänvisningar	24
15. Offentliga tryck	25

1. Inledning

Barn har rätt att växa upp i en familj.

I Sverige är cirka 15 000 barn (15 100 st 1/11 2007 enligt Statistiska centralbyrån) placerade av samhället, för vård utanför det egna hemmet, med stöd av socialtjänstlagen, Sol eller Lagen med bestämmelser om vård av unga, LVU. Av dessa bor cirka 75% i familjehem. Trots att de flesta familjehemsplaceringar är korta, utgör de familjehemsplacerade barnen en relativt stor del av det totala antalet barn i vård utanför det egna hemmet. Vartannat barn har varit placerat i mer än tre år och vart tredje i mer än fem år. Sannolikheten för en återförening mellan barn och förälder minskar drastiskt om barnet inte flyttat från familjehemmet inom de första åren. Många av de barn som finns inom familjehemsvården idag kommer sannolikt att vara kvar i sina familjehem under hela sin uppväxt.

I svensk familjehemsvård är en av grundtankarna att en familjehemsplacering inte ska pågå längre tid än nödvändigt. Enligt SoL ska socialnämnden arbeta för en återförening mellan barn och föräldrar. Det finns i förarbetena till SoL och LVU ingen tidsangivelse eller beskriven problematik hos föräldern som ska föranleda att placeringen betraktas som permanent. Placeringen övervägs eller omprövas var sjätte månad och föräldern har alltid möjlighet att begära hem sitt barn.

Familjehemmet kan också när som helst säga upp sitt uppdrag. Detta innebär att många barn kommer att bo kvar i sina familjehem under lång tid, utan att mer långsiktiga beslut fattas.

Denna omständighet låg till grund för bestämmelsen i 6 kap 8 § Föräldrabalken (FB):

”Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet (i regel ett så kallat familjehem) och är det uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till dem som tagit emot barnet, ska domstolen utse dessa till särskilt förordnade vårdnadshavare för barnet.

Syftet med bestämmelsen är att förhindra att barn som har rotat sig i ett familjehem blir uppryckta från en miljö där de funnit sig tillrätta och känner en större trygghet och känslomässig förankring än i sitt föräldrahem. Där barnet knutit känslomässigt an till familjehemsföräldrarna och betraktar familjehemmet som sitt riktiga hem” (Prop 1981/82:168 s 70)

Vid vår presentation tidigare i utbildningen valde vi att ha fokus på så kallad **vårdnadsöverflyttning, VÖF**, för de barn och ungdomar som är placerade i familjehem, med frågan varför det sker så sällan. Presentationens studier gav mer frågetecken än svar och inför denna slutprodukt vid handledarutbildningen, har vi fortsatt att fördjupa oss inom ämnet VÖF.

Nu också med fokus på vår roll som handledare. Vi har försökt att belysa hur vi kan påverka olika ställningstaganden hos de familjer som är potentiella nya vårdnadshavare.

Parallellt med detta gör vi också ett försök att beskriva de olika processer som pågår för barn och familjehem och som påverkar vilket ställningstagande en familj kommer fram till.

1.1 Syfte

Det som intresserat oss under denna studie och som väckt frågor är följande:

- Hur påverkar lagstiftning och vår handledarroll familjehemmet och det placerade barnet?
- Vilken betydelse har vi i rollen som handledare, i processer med VÖF?
- Hur påverkas vi av den gällande lagstiftningen, i vår handledarroll?

2. Bakgrund/Lagstiftning:

Återföreningstanken:

Den vägledande principen inom familjehemsvård i Sverige, har länge varit återföreningsprincipen. I förarbetena till SoL framhålls att man under den tid barnet är placerat i familjehem, ska skapa förutsättningar för att återknyta gemenskapen med familjen under trygga förhållanden. En återförening ska eftersträvas och vara utgångspunkten i all vård. Det är med denna grundsyn i botten som vårdbehovet övervägs och omvärderas kontinuerligt. Socialnämnden ansvarar för ett regelbundet övervägande av barnets situation med syfte att förhindra att barnet kvarstannar i familjehemmet längre än nödvändigt. (Mattsson- Barnet som subjekt och aktör s 186 f.)

Som en motsats till återföreningsprincipen står de relativt sett många placeringar, där en återförening inom överskådlig tid anses som orealistisk. För dessa barn kan en överflyttning av vårdnaden ge dem förutsättningar att växa upp under trygga och stabila förhållanden.

Genom en lagändring 1 juli 2003, infördes bestämmelser i 6 kap 8 § andra stycket socialtjänstlagen, SoL, och i 13 § fjärde stycket lagen om med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Där fastställs att **när ett barn har varit placerat i samma familjehem i tre år, ska socialnämnden överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap.8 § FB**. Motivet till bestämmelsen är att skapa bättre möjligheter för kontinuitet och trygghet för barnet, genom att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna.

En möjlighet till flyttningsförbud (ansökan enligt 24 § LVU) i samband med familjehemsplacering, har sedan länge funnits. Ett förbud att ta till, i de fall barnet riskerar att skadas om det skulle återvända hem till de biologiska föräldrarna. Flyttningsförbud är tänkt endast som en temporär åtgärd, med övervägande var tredje månad, med syftet att underlätta en återförening.. Det visade sig efterhand att flyttningsförbud kunde bli bestående under en lång tid och detta var en av flera orsaker till att ett förslag om VÖF utarbetades.

Bakgrunden till bestämmelsen i 6 kap 8 § FB finns i propositionen 1981/82:168 ”Vårdnad och umgänge mm”, där det framkommer att syftet med bestämmelsen om övervägande av VÖF är att förhindra att barn som har rotat sig i ett familjehem blir uppryckta från en miljö där de funnit sig tillrätta. Tillika känner en större trygghet och känslomässig förankring än i sitt föräldrahem. (sid 70) Detta innebär att föräldrar kan fråntas vårdnaden även om de inte brustit i omvårdnaden av sitt barn på ett sätt som medför bestående fara för barnet, d v s även om de inte är direkt olämpliga. Bestämmelsen om överflyttning av vårdnaden gäller oberoende av vilket lagstöd barnen har vårdats i annat enskilt hem än föräldrahemmet.

Vissa faktorer som ansågs nödvändiga att utreda, i samband med VÖF, lyftes särskilt fram i propositionen. Man betonade graden av anknytning som barnet har till familjehemmet och hur kontakterna mellan barnet och de biologiska föräldrarna har förlöpt. Om föräldrarna inte visat barnet något intresse under den tid det har vistats i familjehemmet eller om kontakterna varit sporadiska eller skett under uppslitande former, kan en flyttning av vårdnaden bli aktuell. Det kan inte bli aktuellt då de haft en god kontakt med barnet under placeringen. ”Stort avseende måste fästas vid barnets egen inställning (s 62 och 66). Det krävs att barnet har en så stark bindning till sitt nya hem att det uppfattar det som sitt eget”(s 70).

Propositionen 1981/82 ledde fram till en lagändring i föräldrabalken 1983, vilken möjliggjorde att i vissa fall kunna flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna, om barnet ”rotat sig” och det var ”uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå.” Utgångspunkten i bedömningen skulle vara barnets intressen och inte föräldrarnas eventuella oförmåga att tillgodose dessa intressen. **Barnets rätt till omvårdnad ska alltså bedömas självständigt från föräldrarnas rätt att utöva omvårdnaden.**

I förarbetena lyfter man fram fördelen med att familjehemsföräldrarna får möjlighet att ge omvårdnad och fatta egna beslut om barnet, som om det vore deras eget. Detta kan underlätta för dem att ta barnet till sig fullt ut. Samtidigt som det kan leda till en avlastning för föräldrarna som slipper det ansvar de inte klarar av.

I 1990 års proposition, ”om vård i vissa fall av barn och ungdomar” (prop 1989/90:28) poängteras att socialnämnderna borde aktualisera fler vårdnadsöverflyttningar, i de fall förutsättningarna är uppfyllda. Det betonas att grundtanken är att vården inte ska pågå längre än nödvändigt och att en återförening med föräldrarna ska eftersträvas. Samtidigt konstateras att det inte går att bortse ifrån att det finns fall där en återförening är orealistisk inom överskådlig tid. Till exempel där ett barn omhändertas som mycket litet och växer upp och betraktar familjehemmet som sitt eget hem. Barnet knyter då känslomässigt an till familjehemsföräldrarna och ser dem som sina föräldrar, trots ett fungerande umgänge med de biologiska föräldrarna. Propositionen resulterade inte i någon lagändring men förespråkade en ”mindre restriktiv tolkning” av lagen och fler aktualiseringar av VÖF.

1993 fick socialstyrelsen i uppdrag av regeringen att utveckla och stärka vården i familjehem för barn och unga. SoS rapport 1995:8, ”Ovisshetens barn”. Bakgrunden var den kritik som riktats mot kommunernas sätt att sköta vården av barn och unga i familjehem. Utredningen visade att det fanns många långtidsplacerade barn (mer än tre år i samma familjehem) och att få VÖF genomfördes i förhållande till antalet långtidsplacerade. Av de cirka 9000 barn och unga som var familjehemsplacerade hade cirka hälften bott i samma familj i tre år eller mer. En tredjedel hade bott i samma hem i fem år eller längre. Man beräknade att ca 3000 barn och unga skulle komma att växa upp i sitt familjehem. Dessa barn hade sällan fått något riktigt besked om var de hör hemma och lever i en ovisshet om eller när placeringen ska avbrytas.

Den förklaring man framförallt pekar på, som avgörande för livssituationen för ”ovisshetens barn”, är den svenska socialtjänstlagstiftningens intention, om återförening som mål för familjehemsvården. Det faktum att det framförallt är föräldrarnas vilja och förmåga att själv ta hand om sitt barn som avgör fortsatt familjehemsvård eller inte.

”Frågan om barnets fortsatta boende kopplas inte vid någon tidpunkt loss från frågan om föräldrarnas rehabilitering och bedöms helt fristående från föräldrarnas situation” (s 73)

Det stora dilemmat med de långtidsplacerade barnens situation konstaterades.

I samband med utredningen uttrycktes en oro för att en utökad tillämpning av VÖF skulle kunna innebära ett övergivande av ”den svenska modellen” av familjehemsvård. Ett arbetsätt

och en grundsyn som utmärks av att föräldrar och nätverk görs mer delaktiga i arbetet med barnet, istället för att utestänga dem i samband med en placering.

Den svenska modellen står i kontrast till den lösning som man i stora delar av övriga världen valt att lagstadga om, för de långtidsplacerade barnen. Man tvingar där myndigheterna, att efter några års jour-eller korttidsplacering, ta ställning till förutsättningar för en varaktig återförening. Om detta inte är realistiskt, permanentas placeringen genom adoption, VÖF eller långtidskontrakt om familjehemsvård. En ”permanency planning”.

I Sverige finns det, samtidigt med oron för en tillbakagång och ett övergivande av nätverkstanken, också en medvetenhet om de problem som en alltför långvarig ”tillfällig” familjehemsvård medför för barnen. En önskan om att kunna fatta ett mer varaktigt beslut liknande ”en permanent placering”.

Utredningen avslutas med en undran om möjligheten att i arbetet med familjehemsvård kombinera det bästa från det svenska sättet – frivillighet och samförstånd och barns rätt till kontakt med sina anhöriga - med principerna från ”permanency planning-modellen” om stabilitet, kontinuitet och livslånga relationer? En svensk modell med möjligheter till VÖF i vissa fall, tydliga planer för familjehemsvård enligt SoL eller beslut om långvarig placering enligt LVU.

Resultatet av utredningen blev att regeringen 1999 beslutade om en översyn av LVU. Syftet var att stärka barnperspektivet och att förstärka barns lagliga rättigheter. Att bedöma behovet av en lagändring och utveckla socialtjänstens arbete för att minska osäkerheten för de barn som vistats länge i familjehem.

LVU-utredningen (SOU 2000:77) kallad ”Omhändertagen - Samhällets ansvar för utsatta barn och ungdomar”, utmynnar i ett lagförslag att då barnet varit placerat i tre år i samma familjehem, ska en särskild prövning göras av hur barnets framtid ska utformas. Utredaren pekar på att många av de barn som placeras före tonåren, blir kvar i vården i mer än fem år. ”Så har bilden sett ut i decennier”. Lagstiftningens intentioner står inte i överensstämmelse med den verklighet, den ovisshet, som många barn lever i. Man poängterar vikten av att barnets situation bedöms fristående från föräldrarnas. Barnet ska inte återvända hem om en återförening med barnets biologiska familj strider mot barnets bästa, på grund av att barnet fått en sådan stark anknytning till familjehemmet. Om beslut om VÖF fattats, ska inte vården övervägas eller omprövas. **Däremot föreslås att socialnämnden regelbundet följer upp att barnet har det bra och utvecklas efter sina förutsättningar.** (s 17) (Jämför med lagtexten, där detta inte finns med)

Utredningen pekar på att det verkar finnas en **tidsgräns vid tre år för de äldre barnen och två år för de yngre barnen**, som ökar sannolikheten för att bli kvar i vården. De barn som placeras i tidig ålder 0-3 år, dominerar enligt utredningen bland de barn som växer upp i familjehem.

Utredaren föreslår att socialnämnden i betydligt högre utsträckning tar initiativ till VÖF. Samtidigt föreslås att möjligheten till adoption bör utredas för barn som placerats som spädbarn och fått sin känslomässiga tillhörighet i familjehemmet.

Flera möjliga skäl nämns i utredningen, till varför så få VÖF tidigare genomförts. Rädslan för att döma ut föräldrarna som vårdnadshavare, bristande kunskap och rutiner i socialtjänsten och familjehemmets osäkerhet kring fortsatt stöd och ekonomisk ersättning är några exempel.

2006 presenteras en uppföljning av VÖF, genomförd av socialstyrelsen. En uppföljning av lagändringen enligt proposition 2002/03:53 om stärkt skydd till barn i utsatta situationer.

Denna rapport visar att antalet VÖF har ökat, men att det fortfarande görs få överflyttningar i förhållande till antalet placerade barn. Enligt rapporten gjordes år 2005 125 VÖF i 56 av landets kommuner. 3793 barn hade samma år varit placerade i tre år eller längre. Vid de VÖF som genomförts var barnet i genomsnitt 1,5 år vid familjehemsplaceringen och 11,5 år då VÖF genomfördes. Den genomsnittliga placeringstiden var 7,5 år.

Undersökningen visar att möjligheten till överflyttning av vårdnaden används alltför sällan enligt regeringens uppfattning samt att när den används handlar det snarare om att bekräfta en rådande situation (Socialstyrelsen 2006:12).

Detta innebär att barnet varit placerat under lång tid och uppfattar familjehemsföräldrarna som sina föräldrar, att familjehemmet vill bli vårdnadshavare samt att föräldrarna ger sitt samtycke. (s 85)

Utredaren lyfter fram olika anledningar till att antalet VÖF är relativt lågt. Ett exempel är att kommunerna inte fullföljer sin skyldighet att överväga efter tre år. Ett annat är att man inte bedömer barnets anknytning till familjehemmet som tillfredsställande. Ett tredje skäl är att familjehemmet inte vill bli vårdnadshavare av rädsla för att det stöd man haft från socialförvaltningen upphör i samband med VÖF. Det finns också en oro för att bli lämnad ensam med ansvaret för barnets umgänge med föräldrarna och/eller att relationen mellan familjehem och föräldrar kan skadas.

Andra skäl som uppgetts till att socialtjänsten tvekar, är en rädsla att kontakten mellan barnet och föräldern upphör, en ovilja att döma ut föräldern som vårdnadshavare och en allmän okunskap kring hur man arbetar med VÖF.

Familjehemmets osäkerhet inför möjligheten att få behålla den ekonomiska ersättningen är ett av skälen som uppges som hinder för att vilja överta vårdnaden. 1998 infördes därför lagregler som gör det möjligt för den kommun som har tagit initiativ till VÖF, att kommunen ska kunna fortsätta betala skälig ersättning till familjehemmet.

Vistelsekommunens ansvar när det gäller omsorg om barn och ungdomar utökades samtidigt till att gälla det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas hos föräldrar eller särskilt förordnade vårdnadshavare efter det att en VÖF gjorts. (5 kap 1 § SoL).

Det kan gälla rådgivning, handledning, besök, uppföljning, utbildning eller stöd i kontakten med föräldrar.

När det gäller oenighet kring umgänge mellan barnet och dess biologiska föräldrar, har socialnämnden ett ansvar att vid behov bistå de särskilt förordnade vårdnadshavarna och föräldrarna med att komma överens om hur det ska ordnas. (5 kap 1 § SoL). Socialnämnden har också en möjlighet att ta initiativ och väcka talan om barnets umgänge med en förälder. (6 kap 15a § första stycket FB) om man befarar att barnet mår dåligt eller riskerar att fara illa om umgänget fortsätter i den ordning eller omfattning som bestämts tidigare.

Med förslag om minskat eller upphörande av kontakten.

Ofta finns önskemål från familjehemmets sida om fortsatt kontakt med placeringskommunen, trots att det enligt lagen är vistelsekommunen som är huvudansvarig för råd och stöd. Enligt socialstyrelsens handbok "Om barnet behöver ny vårdnadshavare" torde detta som regel kunna inrymmas i placeringskommunens befogenheter, "om behovet från familjehemsföräldrarna inte är så omfattande, utan inskränker sig till att då och då ha samtal med företrädare för nämnden".(s 106)

3. Vad innebär en vårdnadsöverflyttning:

Då vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna upphör barnet att vara familjehemsplacerat och socialnämndens vårdansvar och uppföljningsansvar enligt 6 kap 8 § första stycket SoL, 13 § fjärde stycket LVU och 5 kap 1b § socialtjänstförordningen (2001:937) upphör. Likaså upphör länsstyrelsens tillsyn enligt 13 kap 2 § SoL. Det är bara socialnämnden som kan väcka talan om vårdnadsöverflyttning och det är också socialnämnden som agerar och är part i Tingsrätten.

När vårdnaden överflyttas blir de tidigare familjehemsföräldrarna särskilt förordnade vårdnadshavare. Placeringskommunen rekommenderas i SOS FS 2006:20 att fortsätta betala ut arvode och omkostnadsersättning till familjehemsföräldrarna. Enligt socialtjänstlagen får de nya vårdnadshavarna nu ansöka om bistånd i vistelsekommunen, på samma villkor som andra föräldrar, om behov av stöd och hjälp finns.

När en VÖF skett har de nya särskilt förordnade vårdnadshavarna samma rättigheter och skyldigheter som "vanliga" vårdnadshavare. De ansvarar till exempel för barnets behov av omvårdnad och fostran, försörjning och utbildning. De är också skyldiga att söka underhållsstöd för barnets räkning. De får rätt att ansöka om pass för barnet, de får tillgång till journaler på sjukhus och kan öppna bankkonto i barnets namn.

Skillnaden i förhållande till "vanliga" vårdnadshavare är att det fortfarande är de biologiska föräldrarna som har underhållsskyldighet för barnet och att barnet har arvsrätt efter dessa.

De nya vårdnadshavarna ska enligt föräldrabalken se till att barnets behov av umgänge med föräldrarna tillgodoses. Vid tvist kan frågan om umgänge väckas i domstol. (Socialstyrelsen 2006a). De biologiska föräldrarna kan när som helst ansöka om att få tillbaka vårdnaden. Ärendet behandlas då som ett vanligt vårdnadsärende i Tingsrätten. Tidigare familjehemsförälder som fått vårdnaden om barnet överflyttat på sig har alltid rätt att på egen begäran bli entledigade från uppdraget (6 kap 10 § första stycket FB)

4. Adoption

En möjlighet som öppnas, i samband med VÖF till ett familjehem, är adoption, utan föräldrarnas samtycke. Familjehemsföräldrar, som blivit barnets vårdnadshavare kan formellt, under förutsättning att rätten bifaller begäran, genomföra en adoption av barnet, utan att barnets biologiska föräldrar lämnar sitt samtycke till detta. De biologiska föräldrarna ska dock om det är möjligt höras om sin åsikt (4:5 FB) liksom socialnämnden (4:10 FB), men de har ingen juridisk möjlighet att förhindra en adoption.

Adoption är i rättsligt avseende kvalitativt helt skilt från ett fosterbarnsförhållande. Oavsett hur länge ett fosterbarnsförhållande varat bryter det inte de familje- och arvsrättsliga banden till det biologiska nätverket, som en adoption gör. Tillstånd till en adoption ges endast då denna är till fördel för barnet. Detta prövas av rätten. (FB 4 kap 6§ 1 st) Det faktum att någon uppfostrat barnet som sitt kan vara en omständighet som talar för att adoption ska medges. För barn över tolv år krävs hans eller hennes samtycke enligt 4 kap 4§ FB. Att avgöra vad som är till barnets fördel är som i andra liknande situationer en svår och ansvarsfylld uppgift. Det har poängterats att barn som adopteras bort ofta har bott hos den tilltänkta adoptiv- familjen under en längre tid och att adoptionen då är väl genomtänkt. Erfarenheten är att familjehemsbarn ofta är positiva till adoption. Det upplevs bland annat som en trygghet och ett erkännande att få samma namn som syskonen. *Jfr med familjen vi intervjuade där just namnfrågan var viktig och central!* Citat: "Det här med efternamnet var viktigt. Egentligen var det just det som var största grejen. Psykologiskt"

I samband med införandet av 6 kap 8 § FB uttrycktes farhågor för möjligheten att genomföra adoptioner utan föräldrarnas vilja. Departementschefen poängterade att även föräldrar som inte har del i vårdsnaden skall höras och få tillfälle att framföra synpunkter kring adoption. Att barn adopteras mot föräldrarnas vilja är inte i överensstämmelse med intentionerna i lagens förarbeten. (Prop 1981/82:168 ”Om vårdnad och umgänge mm”).

I samma proposition framhålls att i de fall då de biologiska föräldrarna håller en god kontakt med barnet medan det vistas i familjehemmet ska inte heller VÖF komma ifråga.

Barnets behov av en familj och stabila och varaktiga relationer är erkänt i större delen av världen och betonas särskilt i FN-s Barnkonvention. Trots detta ses adoption, som en permanent lösning för att möta detta behov, som en mycket kontroversiell åtgärd.

I andra länder är adoption betydligt vanligare, än hos oss. I England rekommenderas adoption före VÖF, bland annat med tanke på att en vårdnadsöverflyttning när som helst kan upphävas. Både i England och USA förekommer så kallade ”open adoptions”, öppna adoptioner, av familjehemsplacerade barn. Adoptioner med bibehållen kontakt, ett avtalat umgänge, mellan barnet och den biologiska familjen. Bakgrunden till detta arbetssätt är erfarenheten att de barn som vuxit upp i familjehem och adoptivfamiljer så småningom söker sig tillbaka till sitt ursprung och det gäller att se till att ursprunget finns kvar för barnet.

5. Rapporter och forskning:

De långtidsplacerade barnens situation har inte särskilt uppmärksamats i svensk forskning. I rapporten *Ovisshetens barn* konstateras att olika undersökningar om familjehemsvård pekar på faktorer som kan ge viss förståelse för de problem respektive möjligheter som långvarig familjehemsvård innebär. Svensk forskning har visat på svårigheter med återförening och rehabilitering i de familjer där barn och föräldrar separerats. Tillåtande och tillåtna relationer mellan barn, föräldrar och familjehemsföräldrar är viktigt. Små barns förmåga att knyta an till nya föräldrar om familjehemsföräldrarna är beredda att gå in förbehållslöst i relationen, ”med lust och längtan”. Rapporten tar också upp en stor svensk undersökning om barns uppväxt i familjehem och adoptivfamiljer där resultatet kan tolkas som att förutsättningarna för ett lyckat utfall av placeringen är större om de juridiska förhållandena omkring familjehems- föräldrarnas mandat klargjorts. (Bohman SoS PM 75/84)(Vilket skulle tala för en VÖF. (egen kommentar). Familjehemsföräldrarnas vilja och ork att ha kvar barnet till exempel under en stormig pubertetsperiod blir kanske större än om placeringen ses som mer tillfällig.

Kontinuitet, flexibilitet och närhet är de tre grundtankar som styr den sociala barnvården. Dessa värden tar sig uttryck i tre principer som skall tillämpas vid familjehemsplaceringar. Återföreningsprincipen, närhetsprincipen och anhörigprincipen. Dessa principer finns i svensk lagstiftning och i Europadomstolens rättspraxis. När det gäller återföreningsprincipen utkristalliseras två olika synsätt. Den behovsorienterade skolan som utgår från att det viktigaste för barnet är en ”psykologisk” förälder, inte alltid den biologiska, som ger trygghet och uppfyller barnets behov. På andra sidan återfinns den relationsorienterade skola som influerar barnvården (SOU 1986:20). Här utgår man från att det var skadligt för barnet att bryta kontakten med den biologiska föräldern, även om denne är ”dålig”. En ”ny” förälder kan inte ta föräldrarnas plats i barnets medvetande. Anknypningsteorin har inom den moderna utvecklingspsykologin ändrat lite på detta synsätt, där anknypning sker i relation mellan ett barn och omsorgsgivare. Det är relationens kvalitet, alltså vilken trygghet, förutsägbarhet och kontinuitet som finns i relationen som avgör hur bra anknypningen blir. Detta är inte enbart

beroende av biologisk härkomst, utan ett barn kan knyta an till andra omsorgsgivare än de biologiska föräldrarna.

Sverige och Europadomstolen är präglad av den relationsorienterade skolan, där barnets behov av kontakt med och umgänge med sina biologiska föräldrar understryks mer påtagligt.

Lagändringen 2003 med övervägande om VÖF efter tre års placering, har medfört en uttalad begränsning i den tidigare så starka återföreningsprincipen.

Anders Broberg (Socialstyrelsen 2006:142) drar slutsatsen att VÖF är ETT sätt för att ge de långtidsplacerade barnen trygghet och stabilitet.

För ett litet barn som tillbringat största delen av sitt liv i samma familjehem som familjehemsföräldrarna, är dessa ur barnets synvinkel föräldrar. När de biologiska föräldrarna inte funnits med, bör barnet växa upp i familjehemmet och man kanske i vissa fall bör gå ett steg längre än vårdnadsöverflyttning. Kanske ska man i vissa fall överväga adoption för att öka barnets möjlighet till stabilitet och stark anknytning.

Att **inte** inneha vårdnadsansvaret får samtidigt konsekvenser. Ingrid Höjer tar i sin avhandling Fosterfamiljens inre liv, 2001, upp en tanke kring det urholkade föräldraskapet och dess påverkan på föräldraskapet. Fosterföräldrar fattar beslut om vardagliga frågor som tider, kläder och liknande, men de kan inte besluta om hur barnets framtid ska planeras. De kan inte bestämma om barnets kontakt med sina föräldrar eller skriva på en passansökan. En viktig del av föräldraskapet, att fatta beslut om barnet som bor i familjen, är satt ur spel. ”Trots att de intervjuade kvinnorna och männen menar att de inte kan påverka besluten som fattas kring fosterbarnet, upplever de att de fortfarande har ansvaret för barnets utveckling. Fosterföräldrarna hamnar alltså i en paradoxal situation; de känner sig starkt ansvariga för barnets utveckling och framtid, samtidigt som de inte har möjlighet att påverka den”. Hur detta påverkar relationen till fosterbarnet beror på bland annat på hur förhållandet är till barnets nätverk och hur barnets framtid är planerad. Vi tolkar det också som en viktig faktor kring anknytning.

En VÖF ger utrymme för mer delaktighet och ansvar och kan därmed medföra starkare anknytning. Ingrid Höjer säger vidare ”Att inte ha den fulla bestämmanderätten kan också innebära att föräldrakänslorna inte utvecklas på samma sätt som för de egna barnen”. Föräldrarnas förhållande till barn är enligt Ingrid Höjers studie kopplat till det fulla ansvaret för barnets utveckling. Att inte ha full bestämmanderätt är för många den största svårigheten med fosterföräldraskapet. Relationen till barnet kan påverkas så att familjehemmet får en distans till barnet.

Kan man tänka sig ett steg till - att det faktum att vi som tjänstemän finns med – om än i bakgrunden - motverkar anknytning? Om vi inte finns med – och fosterföräldern måste gå in fullt ut. Tvingar detta fram fullt ansvar och därmed anknytning?

6. Metod

”Att genomföra en kvalitativ analys är en utmaning eftersom det inte finns några enkla eller tydliga metodregler.” (Sam Larsson – Forskningmetoder i socialt arbete s 107). Vår tanke från början var att använda en kvalitativ metod, med dokumentanalyser, som utgick från litteratur, föreläsningar och diskussioner under utbildningen, tillsammans med bakgrundsmaterial till lagstiftningen. Det vanligaste sättet att påbörja forskning enligt Sam Larsson. (s 96) Vi planerade att starta arbetet med en fokusgrupp, för att bredda vårt tänkande. En grupp familjehem som hade genomgått processen och blivit vårdnadshavare. Tyvärr omöjliggjordes detta av svårigheten att samla ett antal familjer. Familjernas tidsbrist och bristande motivation var hinder. Vi valde då istället att göra en öppen intervju med EN familj, för att få inspiration. Tanken med intervjun var dels att få svar på våra frågor, men också ta del av deras process och berättelse. En ”narrativ” metod enligt Sam Larsson (s 105) Detta medför att vi inte kan generalisera resultatet, forskningsmässigt.

Intervjun utgick från frågor kring vilken roll vi som familjehemssekreterare har och vilket stöd och handledning de fått respektive önskat. Delar av intervjun redovisas under rubriken ”Intervju med familjehem”. Att få ”rapportens olika centrala delar väl strukturerade och sammanhållna av en inre logik” (Sam Larsson s 100) har varit den största utmaningen.

Förutom intervjun med familjehemmet har vi gjort telefonintervju med Landskrona kommun som, till skillnad från vår kommun, gör många VÖF.

7. Intervju med Landskrona kommun:

Telefonintervju med familjehemssekreterare i Landskrona, som är en av de kommuner som gör flest VÖF. Till skillnad från andra kommuner har man valt att, med socialnämndens goda minne, finnas kvar på samma sätt som under familjehemsplaceringen. Med utgångspunkt från vikten av kontinuitet, trygghet och anknytning för barnen och ungdomarna. Familjehemmen får till exempel ett intyg på att familjehemmet nu är barnets ”hem”. Ett intyg som för vissa barn är så viktigt att det hänger över sängen.

Fortsatt kontakt med socialtjänsten gäller oavsett om familjehemmet finns i kommunen eller inte. Ersättning utgår som tidigare. Familjehemssekreteraren fortsätter att ha kontakt och göra uppföljningar, men har ingen formell redovisning till nämnden. När det gäller barnets umgänge med föräldrarna finns man också med som tidigare. Erfarenheten är att umgänget snarare ökar än minskar efter VÖF. Att familjehemmet blir vårdnadshavare medför en tryggare position och en mer avslappnad familj. Vilket gynnar attityden till de biologiska föräldrarna. Ännu har ingen vårdnadstvist tagits upp i rättegång.

Kontakten med socialtjänsten är frivillig och kan när som helst sägas upp av familjen. Sedan 15 år tillbaka är det endast EN familj som valt bort kontakten med familjehemssekreteraren.

Landskrona har valt att istället för att följa lagen, följa de intentioner som fanns i förarbetena. D v s att ge fortsatt stöd till familjehemmet. Ett förhållningssätt som kräver godkännande av politikerna.

8. Intervju med familjehem

Vi valde att intervjua denna familj eftersom de har gått igenom att bli nekade prövning av VÖF vid första ansökan, men valde ändå vid ett senare tillfälle fullfölja en andra gång.

Vid intervjun av det familjehem/Vårdnadshavare som vi genomförde framkom det tydligt att deras motiv redan från början var att *"få ta hand om ett barn, utan att behöva konkurrera med biologiska föräldrar."* De var tydliga mot socialtjänsten, enligt dem själva, att de inte ville vara ett traditionellt familjehem där det placerade barnet skulle ha ett regelbundet umgänge med sina föräldrar. De pratade om att *"vi i så fall hellre skulle genomföra en adoption."*

Vid placeringstillfället av det barn som kom till familjen, fanns det ingen "pappa", inte ens på pappret. Faderskaps erkännande skedde först efter barnet varit placerat cirka åtta år och då ville den "nya pappan", utöva sitt föräldraskap. Detta i sin tur ledde fram till att umgänget reglerades och det frekvensen fastställdes till en helg i månaden.

Familjens upplevelse var den att *"det inte togs någon hänsyn till vad barnet ville"*, utan det var hela tiden på föräldrarnas villkor. Detta umgänge fastställdes också via Tingsätt, trots att familjehemmet protesterade och försökte framhålla barnets egna önskemål. De hade då varit familjehem under cirka åtta års tid och fått knyta an till varandra relativt ostört. Barnet uppfattade familjehemsföräldrarna som sina egna och skulle vid åtta års ålder lära känna någon som kallade sig för pappa. Barnet hade ju redan en pappa.

Utifrån detta fick således familjehemmet också då *"uppdraget att ombesörja och säkerställa att umgänget med föräldern blev av."* De fick köra barnet till sin förälder fast det inte ville. Barnet var vid dessa tillfällen mycket ledsen och uttalade hela tiden att det inte ville till sin förälder. De beskrev den tiden som väldigt jobbig men kunde ändå se att det var deras bärande relation till barnet som möjliggjorde att det trots allt fungerade. Likaså att de hade *"mycket stöd av sin familjehemssekreterare."* I relationen till familjehemsföräldrarna var barnet ändå så pass tryggt att det fungerade med umgänget till pappan. Barnet uttryckte dock hela tiden att det kände sig utanför både i familjehemmet och hos föräldern.

När barnet sedermera växte upp och uttryckte med emfas och en vända via BuP att umgänget inte fungerade, togs det hänsyn till detta och umgänget glesades ut till en helg varannan månad. När barnet var cirka tolv år gammalt gjordes en första ansökan om VÖF i syfte att trygga barnets hemvist. Socialnämnden gick dock inte vidare med ansökan till Tingsrätt, då den ena biologiska föräldern och det juridiska ombudet motsatte sig detta. Därefter följde några år med tät kontakt av familjehemssekreterare och familjehem samt barn. Alliansen byggdes på. Mycket stöd och handledning gavs till familjehemmet så att de skulle orka bära hela situationen. Nästa ansökan om VÖF gjordes när barnet var cirka 16 år gammalt och denna gick igenom i Tingsrätten.

Numera är barnet relativt vuxet och kan bestämma själv, vilket har resulterat i att umgänget har upphört helt. Barnet har sin tillhörighet i familjehemmet och har antagit deras efternamn samt väntar på att en så kallad vuxenadoption ska genomföras.

I detta fallet blev det *"precis så som familjen önskade från början, men de har fått vänta i 18 år innan det blev som de först hade tänkt sig."*

Vi frågade vilken betydelse familjehemssekreteraren har haft för deras del och de uttrycker att de har fullt förtroende för denne. Däremot har det inte haft någon avgörande betydelse om denne skulle finnas kvar eller inte, utan deras mål var att få ta hand om ett barn till. De säger visserligen att familjehemssekreteraren varit till stort stöd när det gäller kontakten med

föräldern och kunnat hjälpa till att styra en del saker. Men familjehemssekreteraren har på intet sätt varit avgörande för deras beslut att bli vårdnadshavare. De var *”inställda på detta redan från början och det var deras krav för att gå in i ett uppdrag.”*

Utifrån de teorier som vi läst under denna utbildning blir detta perspektiv lite intressant och med vår fråga om hur vi kan handleda fram till en VÖF.

I detta fallet har det gått och det handlar till stor del om familjens egen inställning till frågan, tillika att det handlar om anknytning. Barnet som kom till familjen var cirka en månad gammalt. Under de första åtta åren fick de möjlighet att ”knyta an” till varandra ganska så ostört. Familjehemssekreteraren som gjort placering kände sig lugn med familjen och den biologiska mamman som hade sanktionerat familjen. Mamman gjorde själv inga anspråk på barnet utan hon befann sig i ett ökande missbruk. Det förekom en sporadisk kontakt mellan mamman och barnet. Mamman uttryckte att barnet alltid skulle få vara i familjen och aldrig behöva flytta. De här sakerna underlättade naturligtvis anknytningsprocessen då den var sanktionerad från alla då berörda parter.

9. Teoretiska perspektiv

Vi har valt att fokusera på bland annat anknytningsteori och teorier runt handledning som profession, då vi anser att familjehemsvården bygger på att återskapa en fungerande anknytning för det placerade barnet.

Dessutom ska vi försöka koppla samman detta med vårdnadsöverflyttning och vår egen roll som handledare. Hur detta kan påverka om det blir en överflyttning av vårdnaden eller ej.

9.1 Anknytningsteori

Utifrån Anders Brobergs forskning och hans föreläsning om ”Anknytningsteori” så skapas ett samspel mellan mor och barn redan under fosterstadiet. Det lilla barnet påverkar sin mor tidigt, redan i fosterstadiet, då mamman känner av olika förändringar. Detta sker både fysiskt och psykiskt. I samma skede påverkas också det lilla barnet, innan det är fött.

Efter förlossningen blir ömsesidigheten ännu mer påtaglig och här börjar nästa steg i anknytningsprocessen, där Broberg menar, att barn inte kan göra annat än att knyta an till de vuxna som finns till hands. Hur anknytningen blir, beror på de vuxnas omsorgsförmåga, och hur de svarar an på barnets signaler. Här finns det relativt många olika varianter på störningar i anknytningen till förälder/föräldrar. Detta bör uppmärksammas så tidigt som möjligt och är viktigt att det utreds inför en placering.

När barn då blir placerade i familjehem byts ”föräldrarna”, omsorgsgivarna ut. Här har inte barnet eller omsorgsgivarna så mycket nytta av sina tidigare samspelsmönster, då dessa inte gäller fullt ut i den nya situationen. Nu gäller det för dessa aktörer att lära känna varandra och hitta ett nytt samspel utifrån den nya relationen.

I dessa sammanhang är det viktigt att både barnet och de nya omsorgsgivarna får tid att lära känna varandra, i synnerhet om barnet har varit med om många trauman innan det kom till ett familjehem.

Då själva flytten från de biologiska föräldrarna kan ses som ett trauma i sig, är det särskilt angeläget att den nya anknytningsprocessen får äga rum i någorlunda lugn och ro.

Här kommer då vår handledarroll in på ett plan och den rollen är mångfasetterad. Vid sidan av att vara handledare och att stötta ett familjehem, har vi också rollerna som arbetsgivare och är myndighetsrepresentanter som ska följa upp placeringen med regelbundna tillsynsbesök samt omprövning av placeringen var sjätte månad till socialnämnder.

Utifrån detta komplexa sammanhang är det lätt att ställa sig frågan om hur mycket av sina svagheter ett familjehem vågar visa upp, då de inte vill bli underkända och inte heller vill bli ifrågasatta som dugliga fostrare med påföljden att placeringen avbryts och ersättningen dras in. Läger vi där till att alla placeringar av barn i familjehem ska syfta till att barnet ska flytta hem till sina ursprungsfamiljer så fort det är möjligt, så har vi också ställt oss frågan hur det blir med anknytningen till den nya familjen. Att inte veta blir en naturlig frågeställning och hur detta ska hanteras utifrån det placerade barnets perspektiv.

För att då ytterligare komplicera ovanstående scenario, kan vi lägga till att barnet ska ha umgänge en helg per månad hemma hos sina biologiska föräldrar. Efter varje umgänge när barnet kommer tillbaka till familjehemmet så har det varit med om ytterligare traumatiska händelser och besvikelser, som familjehemmet förväntas hantera adekvat.

I denna samarbetsallians blir det ibland olika kilar som slås in, där det för barnet handlar om att våga lita på den nya familjen. I sitt uppdrag som familjehem ”pushar” familjen för att barnet ska åka hem, trots att de vet hur dåligt det är i ursprungsfamiljen. Då ”pushar” för att åka iväg hem till föräldrarna. Detta gör familjehemmet som en del i sitt uppdrag och för att vara ett bra familjehem. Hemförhållandena är så dåliga att barnet inte kan bo där, men tillräckligt bra för att vara där en helg i månaden, med dåliga upplevelser och dåligt mående som resultat. Ytterligare en grannliga uppgift att hantera i handledarrollen.

9.2 Reflekterande processer

Tom Andersens bok ” Reflekterande processer” hjälper oss att lyfta resonemanget en nivå, där han bland annat ger en beskrivning av **första** och **andra ordningens cybernetik**.

Första ordningen kan ses på vänsterskalan och andra ordningen på högerskalan, där vänsterskalan mer symboliserar det statiska i något medan högerskalan symboliserar förståelsen av något. Alltså något som vi kan förhålla oss till på flera olika sätt.

I detta sammanhang behöver man inte befina sig på antingen den ena eller den andra sidan. Däremot är det bra att veta på vilken sida man befinner sig, utifrån att möta frågeställningar från den man pratar med. Detta har varit till stor hjälp med att göra distinktioner och vara tydlig kring att vi hela tiden rör mellan dessa ”ordningar”. Det blir en tydlighet kring att vi hela tiden är i rörelse och att allting förändras.

I detta sammanhang och med denna bakgrund blir det viktigt med så kallad sammanhangs- markering, att vara tydlig med syftet till exempelvis ett samtal och vad som ska tas upp. Här får också rollen som handledare ytterligare en dimension och handledaren behöver ofta vara konkret och benämna förväntningar eller andra faktorer vid ett reflekterande samtal tillsammans med andra, där vi är med och skapar ett team kring dessa barn och familjer som är föremål för familjehemsplaceringar.

I dessa team-sammanhang är det ibland fruktbart att inta olika positioner och vara uppmärksam på olika saker i en grupp. Detta kan sedan bli ytterligare ett samtal/reflektion kring som vaskar fram ännu fler nyanser kring ett spørsmål, vilket också Wrangsjö tar upp i sin bok ”Handledares erfarenheter”, 2006.

Tom Andersen har gjort det tydligt att denna typ av reflekterande samtal har flera olika nivåer och det handlar om att handledaren behöver vara medveten om dessa olika processnivåer. I och

med det, går det att få fram ännu fler nyanser kring ett tema/problem/fenomen beroende på vilken position diskussionen utgår ifrån.Handledarens uppgift blir att tydliggöra de olika positionerna och utifrån det möta de personer som är med i handledningen.

Tom Andersen använder också orden på ett tilltalande sätt, där han uttrycker att vi både arbetar och forskar tillsammans med dem som ska handledas. Lärandet blir ömsesidigt och han liknar förståelsen vid en karta. Kartan är inte detsamma som terrängen, utan kan ritas om och nyanseras. Detta kan ske med hjälp av reflekterande processer. Samma sak beskriver också Wrangsjö i sin bok "Utforska tillsammans", 2004.

Vidare skriver Tom Andersen om hur viktigt det är för handledaren att det som sker i samtalet är "lagom annorlunda" för de eller den som ska handledas. Att vara lagom annorlunda får dock inte skrämja den som ska handledas, utan som Andersen refererar till Bateson- "det är skillnaden som gör skillnad". För att det ska bli någon skillnad förutsätter det att situationen inte blir för ovanlig, då kan en annan människa ta till sig ett nytt resonemang.

I denna process mellan handledare och handledd beskriver Martin Söderquist i sin bok "Möjligheter", tre andra begrepp, som är bra sammanhangsmarkörer i ett handledningsperspektiv: estetikens-, reflexionens- och handlingens domäner.

I handlingens domän, eller produktionsdomänen också kallad, så beskriver vi vad vi gör. I denna domän ingår också regler och olika typer av hierarkiska strukturer på exempelvis arbetsplatser, vilka styr oss på olika sätt.

I estetikens domän ingår moralfrågor och våra enskilda etiska ställningstaganden samt de personliga värderingar och vilket förhållningssätt vi har.

I reflektionens domän rör vi oss när det gäller handledning, och denna domän kallas också för förklaringens eller förståelsens domän. Målet i denna domän är att få fram så många olika perspektiv som möjligt av det som beskrivs under produktionens domän, i syfte att öka sin förståelse. Det viktiga här blir att tydliggöra, få överblick och utveckla handlingsalternativ utifrån de olika perspektiven.

Estetikens domän är hela tiden närvarande i de två andra domänerna och styr utifrån vår personliga etik och moral.

Dessa tre domäner samspelar och påverkar varandra, så också i vårt samspel med andra och det skapas en mening (innehåll) i samtalet/relationen där vi kan förstå en sak på ett annat sätt.

Genom att handledaren tillsammans med den handledde använder ovanstående begrepp går det att bli mer tydlig kring vilken domän ett bekymmer hör hemma i. Utifrån detta går det också att närma sig problemet från olika håll och det möjliggör att ha olika fokus, med en större tydlighet.

I ett försök att återknyta till beskrivningen av komplexiteten kring det som ett barn har med sig när det placeras i familjehem.

Kanske är detta möjligt med hjälp av ovanstående modeller, där en handledare på olika sätt kan få ett familjehem att bättre förstå de processer de utsätts för genom en placering.

Likafullt har de ett barn att ta hand om och dessa barn tar ju med sig hela sin historia och person in i den nya familjen. Barnet spelar upp sitt eget anknytningsbeteende som det har utvecklat och detta sätter familjehemmets omsorgsförmåga på prov på olika sätt.

I de flesta fall går det bra och tidigare störda samspelsmönster, ändras sakta men säkert till det bättre.

Här styr idén om att det bästa för alla barn är att växa upp i en familj.

Om vi då försöker att vara så konkreta som möjligt utifrån anknytningsteori där barn har ett medfött anknytningsbeteende, som ”triggar” omsorgsgivaren att ge omsorg. Detta sker med små nyanser och i en turtagning med barnet. Där barnet utifrån tidigare upplevelser och erfarenheter förväntar sig en viss typ av respons. Här blir det extra viktigt att jobba just med anknytningsprocessen och skapa så bra förutsättningar som möjligt. Själva placeringen i sig kan liknas vid ett trauma och att läka trauman tar tid, så ur den aspekten är skyddet för barnet kanske extra viktigt. Likaså att den nya anknytningsprocessen får ta tid utan för mycket störningar utifrån.

10. Handledarrollen

Med det regelverk och den lagstiftning som finns idag, så kan vi se att det är alldeles för mycket som stör dessa anknytningsprocesser. Likaså finns det tydligt stipulerat och det ska skyndsamt göras upp så kallade umgängesplaner med de biologiska föräldrarna.

Ofta hamnar vi som handledare i dessa situationer där det är känslomässigt jobbigt för ett familjehem att hantera umgängessituationen. De biologiska föräldrarna strider för sin rätt och familjehemmet har ju som en del i uppdraget, att stötta barnet i kontakten med föräldrarna.

Då ett familjehem befinner sig i ett anställningsförhållande gentemot den kommun som gjort placeringen av barnet, så vill de med största sannolikhet också få bekräftat att de gör ett bra jobb. Nästa fråga infinner sig då, nämligen hur mycket av sina tillkortakommanden vågar de avslöja till sin arbetsgivare. Denna fråga hamnar i den etiska/moraliska domänen, (Söderquist) Här kan de ha synpunkter på det stöd, eller brist på stöd, som de upplever att de fått. Här delar vi ju faktiskt deras dilemma med att också vi som familjehemssekreterare och handledare faktiskt har valt familjen och gjort placeringen utifrån att ha godkänt familjen som uppdragstagare. På ett plan vill väl också vi lyckas med vårt arbete där vi bedömer det känslomässiga utrymmet hos människor att åta sig ett dylikt uppdrag. Utifrån detta resonemang är vi medansvariga och har ett ansvar att föra processen med familjehemmet framåt och framförallt att se till det placerade barnets behov. Den samarbetsallians som vi kan bygga upp tillsammans med ett familjehem över tid blir ofta avgörande för, hur bra det kommer att bli för det placerade barnet.

Här bör vi tydligt betona samarbetet och våra olika ansvarsområden i förhållande till det placerade barnet och föra gemensamma samtal kring de olika förväntningar som finns.

En liknande typ av resonemang blev extra tydligt efter föreläsningen med Marianne Skytte och hennes tydliga bilder av hur olika vi agerar utifrån vilket sammanhang vi befinner oss i. Sammanhanget styr vilka förväntningar vi har på oss själva och vad situationen kräver av oss. Den bild som Marianne Skytte ritade upp med en person som centrum eller mitten av en blomma. Där situationer/sammanhang sedan blir olika blomblad, är också användbar som metafor i just handledningssammanhanget. Där vi alla agerar på olika sätt beroende på vilken situation vi är i och vad som förväntas oss. Det viktiga här blir att inte dra för långtgående slutsatser eller göra generaliseringar utifrån ett eller ett fåtal perspektiv.

I handledarrollen blir det viktigt att hjälpa till att plocka fram så många perspektiv som möjligt och försöka närma sig dessa tillsammans med en nyfikenhet. Det kan hjälpa till att hitta lösningar som inte är hotfulla. Att vi tillsammans definierar vad som är bekymmer, så avlastas skulden hos den det berör. Det blir på så sätt lite lättare att fokusera kring alternativa lösningar

där den det berör också känner sig mer delaktig. Också här går det att reflektera tillsammans och gemensamt utforska ett område, om det inte upplevs som hotfullt. Det viktiga blir den gemensamma processen som inte alltid kanske leder till någon lösning, utan kanske mer till en samsyn att något inte går att lösa. Förståelsen för detta blir gemensam och bekräftelsen att någon annan också har förstått, kan avlasta skuld bland annat.

För en del familjer är det bara självklart att ställa upp för det placerade barnet villkorslöst och gör det mesta som en självklarhet, medan en annan familj kan börja förhandla utifrån vad de upplever krävs av dem.

I det första fallet resonerar, i alla fall vi, ganska ofta att barnet är väl förankrat = anknutet i familjen.

I det andra fallet blir vi som handläggare och handledare lite mer skeptiska och börjar ana oråd. ”Nej, dom ska väl inte börja krångla om högre ersättning och avlastning nu också?!”

I det senare fallet ökar ju dessutom vår arbetsbörda, vilken som regel är relativt hög från början.

Dessa två exempel ovan, om än förenklade, så är de ändå på något sätt typiska för hur vi ibland delar in familjehemmens olika förtjänster. Där vår upplevelse också påverkar hur vi bemöter de två familjerna på olika sätt.

Det mest troliga utifrån perspektivet VÖF blir att vi frågar den första familjen om de kan tänka sig att gå in i rollen som nya vårdnadshavare, med utgångspunkt från att de klarat så mycket själva tidigare. Samtidigt som det som den andra familjen gör, är ju att be om hjälp, vilket vi också har som ett krav. Men av någon anledning så upplevs de ofta som mindre lämpade och mer krävande mot socialtjänsten, då de själva uttrycker vad de vill ha i vissa situationer.

Detta kanske är just de egenskaper som blivande vårdnadshavare också behöver ha och det vi som handläggare/handledare i större utsträckning skulle uppmuntra till. Just detta att de själva kan identifiera och uttrycka vad som behövs, för att alla i familjen ska ha det bra. Kanske kan vi bli bättre på att inta en nyfiken position och tillsammans börja utforska vad denna familj egentligen menar. Kan bara frågan om de vill bli vårdnadshavare för barnet, ändra deras inställning och kanske bekräfta dem som tillräckligt bra föräldrar. Eller blir det ett hot med nuvarande lagstiftning att då försvinner stödet från socialtjänsten.

Det som komplicerar saken är att familjehemsföräldrar delar sitt föräldraskap med socialtjänsten och biologföräldrarna, där de olika aktörernas behov tillika förväntningar ibland ställs mot varandra. Vi pratar om det tre-delade föräldraskapet, som ställer ännu större krav på samstämmighet och samarbete med de aktörer som finns runt barnet.

11. Analys

Funderingarna kring VÖF väcker många frågor och ställer en del saker på sin spets, redan då det gäller rekryteringen av nya familjehem

Det vi fokuserar på när vi utreder nya familjehem är deras omsorgsförmåga och stabilitet utifrån ett anknytningsperspektiv. De två vanligaste sätten beskrivs nedan.

Vad gäller *Kälvesten*, så är detta den vanligaste metoden att intervjua ett blivande familjehem, där det finns ett relativt omfattande intervjuformulär, så kallad strukturerad djupintervju, som täcker upp de flesta områden i livet och bygger på en **tre-generationstanke**. Likaså hjälper den metoden till att det blivande familjehemmet får, med frågornas hjälp, reflektera hur de själva hade det som barn och vad som bra respektive mindre bra, hur de har det nu och hur de planerar framåt. Efter en genomförd intervju så ”tolkas” materialet tillsammans med en person som är utbildad i detta, där vi tillsammans gör en bedömning utifrån öppen, sluten och realistisk ”dependens” i just det familjesystemet. Utifrån ”dependensen” försöker vi göra en bedömning vilket/vilka behov ett nytt barn kan fylla hos den intervjuade familjen. Vi tittar på familjens känslomässiga utrymme tillika fysiska utrymme att ta emot en ny familjemedlem. Denna ”tolkning” återförs till familjen och det blir ett gemensamt reflekterande kring vad som framkommit.

PRIDE är en amerikansk modell och betyder *Parenting Resources Information Development Education*, där utbildningsmaterialet täcker av fem stycken kompetensområden för blivande familjehem. Dessa områden är följande:

- 1-att vårda och fostra barn,
- 2-att möta barns utvecklingsbehov och hantera störningar i utvecklingen,
- 3-att stödja barns relationer till sin familj,
- 4-att ge barn tillgång till livslånga relationer,
- 5-att arbeta i team.

Utbildningen varvar rollspel med inlevelseövningar, diskussioner, filmer och skrivandet av sin egen livsberättelse.

I slutet av *PRIDE*-utbildningen tas ett gemensamt beslut mellan kursledare och varje deltagarpär om paret ska fortsätta i sin process till att bli familjehem eller om de ska avvakta.

Vid sidan av detta har det också implementerats ett nytt dokumentationssystem, genom socialstyrelsen, vid namn BBiC; Barns Behov i Centrum. Däri stipuleras viktiga områden som ska vara med i alla typer av utredningar och uppföljningar som gäller barn/ungdomar där det pågår en insats från samhällets sida. I detta system görs både barn och föräldrar mer delaktiga i de beslut som socialtjänsten fattar och som berör deras situation. I synnerhet när det gäller myndighetsutövning och placering av ett barn utanför sitt eget hem. Vilket naturligtvis på många sätt är bra och kan belysa en del felaktigheter som tidigare har begåtts, men i en del fall kan det också påverka i motsatt riktning.

Med införandet av BBiC har också dokumentationskraven ökat påtagligt. Här blir det på ett plan en rollförändring för familjehemmet, som både ska observera och ”knyta an” till barnet.

Carina Håkansson beskriver bland annat familjehemmens roll i sin bok ”Att rymma både och” (2007) enligt följande: ”Familjehemmet är inte terapeuter eller några som betraktar det som sker. De deltar med sig själva....//....De är med hela sig, dag efter dag. De tar inte rast,

semester eller helg ifrån den eller de som bor i deras hem...//....Vi söker samarbete med familjehem som har plats i sitt hem och i sina liv för någon eller några av våra klienter. Det behöver finnas en fysisk plats, men framförallt ett känslomässigt utrymme att möta en annan människa.”

Frågetecken finns om det går att kombinera de olika rollerna. Rollen för familjehemmet blir ju också att rapportera till socialtjänsten.

Rollen innebär en form av specialisering, där de inte endast kan koncentrera sig på själva anknytningsprocessen och finnas till hands för barnet.

Detta kommer självklart också att påverka hur handledningen till familjen ska se ut. Målet är inte enbart att knyta an, utan att också observera och rapportera.

Vi kan också bygga på med det som Ingrid Höjer fått fram i sin forskning, att inte ha det fulla ansvaret för ett barn påverkar hur föräldrakänslorna utvecklas.

I ett försök att koppa tillbaka till litteraturen som vi läst under denna utbildning, om att växla perspektiv, så uppstår en nyfikenhet hur familjehemmet skulle hantera situationen om de redan från början hade en kommande VÖF i fokus. Om de redan innan de gått in i uppdrag mycket tydligt informerats om kommande övervägande efter tre år och därmed redan i det skedet var potentiella nya vårdnadshavare. Tydligheten är viktig och familjerna ges möjlighet att tidigt ta ställning till om de vill gå in i ett sådant uppdrag.Handledningen och stödet utformas också med fokus på VÖF.

Vi har också snuddat vid tanken kring vad som skulle hända i en placering om vi inte kom till familjen med en så pass regelbundenhet som sker i dagsläget och påminde om det ”onormala” i deras situation. De har ju faktiskt hand om någon annans barn och bara det förutsätter ju att det kan bli problem på olika sätt. Tänk om de själva hade fått ägna sig åt hela anknytningsprocessen ifred, utan att någon kom och störde, ställde frågor, påminde barnet om att det egentligen inte hör hemma här och så vidare. Ett sådant handläggande är ju inte etiskt försvarbart, då vi har ryckt upp barnet och genomfört en placering med ansvar för att barnet har det ”good enough”, men tanken är ändå spännande kring vad som kan hända om rutinerna kring uppföljning ändrades och att säkerheten för barnet kunde säkerställas.

Det sker ju inga liknande uppföljningar vid adoptioner, utan de är att betrakta som vilken annan familj som helst. Forskningen visar ju också, även om de adopterade barnen ofta mår dåligt, så mår de familjehemsplacerade barnen ännu sämre.(Vinnerljud)

Här kostar vi på oss att generalisera kring att de som adopteras ändå skapar en något bättre anknytning med större trygghet till sina nya omsorgsgivare, då de inte mår lika dåligt som de familjehemsplacerade barnen. Denna generalisering görs utifrån ett anknytningsteoretiskt perspektiv där dessa barn på olika sätt har blivit valda och är självklara i sitt nya sammanhang. Lagstiftningen runt adoptioner ställer heller inte krav på den typen av uppföljningar som för ett familjehemsplacerat barn. Adoptivföräldrar förutsätts att klara av de situationer som uppstår kring barnet, och skulle de av någon anledning behöva hjälp så får de själva söka upp den. Precis som vilken annan familj som helst får göra. Ändå vet vi att dessa adoptivbarn har svåra upplevelser med sig i bagaget, men också här lever vår gemensamma bild av att det bästa för barn är att leva i en familj.

Istället ska det tydligt framgå vilka kriterier som beslutet grundas på och vilka som varit involverade i att fatta beslutet, förslagsvis då genom en utredning utifrån anknytningsteori och inte som idag utifrån familjerättsliga direktiv om vårdnad, boende och umgänge.

Lagstiftaren har lämnat ett utrymme för tolkning kring det fortsatta stödet till familjen ska se ut. Lagstiftningen säger å ena sidan att familjen inte längre har någon rätt till stöd och handledning, eftersom de inte är familjehem längre utan att betrakta som föräldrar. Dock med en viktig skillnad, att det är deras ansvar att upprätthålla ett fungerande umgänge till biologföräldrarna för ett barn som socialtjänsten från början hade placerat, men utan fortsatt stöd från socialtjänsten i den kontakten.

I och med en VÖF så är de nya vårdnadshavarna ena parten och att jämställa med en frånskild föräldrar, som yrkar sin umgängesrätt med ett barn. Vid en del fall som avgjorts i Tingsrätt, så har det blivit just så här att familjerätten i den placerade kommunen har blivit inblandad utifrån vårdnad, boende och umgängesfrågor. Fokus flyttas då från barnets bästa till föräldrars rätt till umgänge, där det finns en idé att umgänge med den frånskilde föräldern är bra.

I botten på dessa VÖF finns det andra incitament än vad som i normalfallet gäller frånskilda föräldrar som inte kan komma överens i umgängesfrågan. I dessa fall blir inte den traditionella socialtjänsten inblandad, annat än familjerätten med kanske samarbetsamtal om just umgänget.

Risken finns här att dessa familjer kan känna sig lurade om det uppstår någon framtida konflikt med biologföräldrar, då det inte är de nya vårdnadshavarna som har drivit frågan om VÖF, men ändå får klä skott för den.

Utifrån ett anknytningsperspektiv och den intervju vi gjorde med familjehemmet framkom att det fanns en ”god och någorlunda trygg” anknytning till barnet, som möjliggjorde att den turbulenta kontakten med föräldern hanterades på ett mer adekvat sätt för familjen och barnet. Familjen hade ju gått in i sitt föräldraskap med barnet och det tänkte de inte ge upp, även om det kommit in en ”ny” pappa. De handskades med situationen precis som barnet gjorde, de agerade som om de vore barnets föräldrar och barnet som om de vore föräldrarna. Anknytningen här räddade troligen hela situationen. Genom att den nya familjen var övertygade i sitt beslut och den anknytning som fanns mellan barnet och omsorgsgivarna var så pass trygg, kunde ändå barnet utsättas för en del trauman som umgänget med pappan innebar. Familjen hjälpte och stöttade barnet under denna tiden, vilket naturligtvis också stärkte anknytningen till viss del, men det kunde också ha gått åt andra hållet på så vis att barnet inte hade känt sig önskat hos familjen. Detta på grund av att de möjliggjorde umgänget som barnet reagerade så starkt emot.

Enligt familjen så har de pratat jättemycket om detta och de ser att de inte hade kunnat göra så mycket annorlunda, än att ha sagt ifrån mer bestämt. Samtidigt tror de då att det kanske hade försvårat samarbetet med socialtjänsten. Socialtjänsten gick ju in här som part och drev umgängesfrågan med pappan, de som familjehem hade inte mycket att säga till om. De kunde bara finnas till hands för barnet som de lovat ta hand om och göra det bästa för alla berörda. Inte minst då barnet som utsattes för detta. De var ju barnets familj. (Jfr Carina Håkansson citat s.18)

Här bekräftar familjehemmet betydelsen av att det blir en bra anknytningsprocess till det barn som placeras. Blir anknytningen någorlunda trygg och får ske i barnets takt är mycket vunnet för barnets skull. Barnet skulle också ha kunnat välja att ha en tätare kontakt med sin pappa om den kontakten också hade anpassats till barnets behov. I detta fall blev det mer så att barnet kände sig tvingat till något obehagligt och skrämmande.

12. Slutdiskussion:

Glappet mellan lagen och verkligheten blir just skillnaden mellan lagens motiv och vägen att uppnå detta. Om det yttersta syftet är att återförena barn och föräldrar kan resultatet lätt bli utifrån ett föräldraperspektiv, föräldrarnas rätt till barnet. Snarare än rätten för barnet att ha en nära och god relation till föräldern. Vikten av att göra en bedömning utifrån "ett barn- och aktörs perspektiv" betonas av Titti Mattsson i "Barnet som subjekt och aktör" s 192.

Den svenska lagstiftningen är influerad av den relationsorienterade skolan där relationens betydelse för barnets utveckling betonas. Återföreningsprincipen präglar också starkt vårt sätt att betona betydelsen av det biologiska arvet och att föräldrarna har rätt till sina barn.

Bestämmelsen om vårdnadsöverflyttning utgår däremot från den behovsorienterade skolan där tillhörighet och kontinuitet är centrala begrepp.

Dessa synsätt styr familjehemsvården och ska förenas i beslutet om **återförening eller vårdnadsöverflyttning. Detta är den stora inneboende konflikten i familjehemsvården** och också svaret på vår första fråga, om hur familjehemmet och barnet påverkas av lagstiftningen.

Om VÖF genomfördes mer regelbundet och det fanns tydligare kriterier för detta, kanske också umgänget med föräldrarna skulle fungera bättre. Det skulle avlasta skuld åt båda håll. Även om de mister vårdnaden så har de kvar sitt umgänge, som kan anpassas till de berörda.

Likaså känner barnet sin tillhörighet som mer självklar till sina nya vårdnadshavare och behöver inte vara orolig för att flytta eller andra konsekvenser. "Den ständigt återkommande prövning som sker två gånger om året kan, ifall där en återförening verkar orealistisk i ett barnperspektiv, verka mer som ett orosmoment för barnet än som en garanti för rättssäkerhet." (Titti Mattsson - Barnet som subjekt och aktör s 193)

Slutsatsen utifrån detta resonemang blir då att om fokus inom familjehemsvården ändras från föräldrar till anknytningsföräldrar (omsorgsgivare), så kan också handledningen till ett familjehem utgå från detta. Stödet och handledningen till familjehemmen skulle då kunna utformas på ett annat sätt, där familjehemmets roll blir mer likställt med att vara fullgoda föräldrar. Handledning **efter** VÖF innebär en mer renodlad handledning, eftersom den är helt frivillig i motsats till innan, då familjen på olika sätt var beroende av socialtjänsten. Ovanstående blir svaret på vår andra fråga, om vilken betydelse vi har i rollen som handledare. Se vidare Lilja Cajvert "Behandlarens kreativa rum" s.15 och 31 (1998), där hon tar upp ämnet. "En handledare ska inte heller ta över arbetsuppgifter och ansvar som tillhör arbetsledningen." "Betydelsen av att reflektera...över känslor, reaktioner och processer som uppstår i mötet med klienten."

Vår tredje fråga handlar om hur lagstiftningen påverkar oss i vår roll som handledare, där vi kommit fram till följande:

Om lagstiftaren hade tagit ett ordentligt barnperspektiv i lagstiftningen och utgått från vad barn egentligen behöver för att utvecklas till någorlunda trygga vuxna, borde det vara lättare att byta ut omsorgsföräldrarna, i syfte att trygga ett barns tillhörighet. Utan att barnet för den skull tappar vetskapen eller kontakten med sitt biologiska ursprung.

Vi tror att det skulle bli lättare att handleda fram till en VÖF om lagstiftningen blev tydligare och satte barnets omsorgsgivare mer i fokus än själva föräldrarätten och det biologiska ursprunget. När dessa processer är igång med att umgänget blir jobbigt, så tar det mycket tid av den kontakten som blir mellan ett familjehem och handledare, där det handlar om att avlasta

skuld på olika nivåer. När det gäller barn som är litet större, så kan de själva uttrycka om de vill träffa sina föräldrar och de kan också vägra.

Jämför med Schofield & Beek i deras bok ”Attachment handbook for fostercare and adoptions” (2007) s. 227 ff, där författarna beskriver ”what children bring to their placements”. Boken ger en bra sammanfattning av vad dessa barn och familjehem är i behov av och som i många delar sammanfaller med vår bild, utifrån anknytning, trygghet och stabilitet för de involverade parterna.

Lagen borde ge utrymme för fortsatt stöd och handledning till familjehemmet och kanske till och med att det är socialtjänsten som ska stämmas in om frågan om umgänge väcks av de biologiska föräldrarna. Det är ändå socialtjänsten som gjort bedömningen om att flytta över vårdnaden till andra omsorgsgivare och då borde det också vara så att socialtjänsten löper linan ut. Detta utifrån ett moraliskt/etiskt perspektiv. Kanske känner sig då de nya vårdnadshavarna mer trygga att de inte ska behöva stå till svars för något som de egentligen inte är skyldiga till från början. Det som de har haft att hantera är ju relationen och anknytningen till det barn som socialtjänsten placerade hos dem. Har de skött detta bra, borde ju också socialtjänsten fortsätta att stötta familjen vid eventuella tvistemål. Likaså borde ju också de biologiska föräldrarna i viss mån vara nöjda, att deras barn ändå har fått möjligheten till att bygga upp en trygghet till andra vuxna.

Likaså borde förvaltningsdomstolarna som Länsrätt och Kammarrätt vara de som fattar dessa beslut, då de handlägger övriga mål som handlar om placeringar av barn och ungdomar som har drabbats av omsorgssvikt. Idag handläggs beslut om VÖF i Tingsrätten, där man inte har traditionen av att bedöma vårdbehovet på samma sätt som Länsrätterna. Tingsrätterna avgör civilrättsliga mål, där föräldrar och/eller vårdnadshavare tilldöms enskild eller gemensam vårdnad. På samma sätt hanteras ofta en ansökan om VÖF som socialnämnderna, SN, gör till Tingsrätten som då blir ena parten mot föräldrarna.

Eftersom temat VÖF är så komplext har de frågor vi utgick ifrån när vi började vårt arbete, endast delvis fått svar. Resultatet har också blivit fler frågor och funderingar.

En tanke, att arbeta vidare med, är vad som skulle hända om vi gick ett steg längre än till VÖF och frågan om adoption aktualiserades oftare, av socialtjänsten, vid en placering. För att definitivt trygga barnets tillhörighet. Skulle detta resultera i fler adoptioner?

En annan fundering är om just det faktum att vi idag INTE finns kvar som handledare och stöd efter en VÖF, förstärker anknytningen. Att familjen får ta fullt ansvar och blir som en vanlig familj, ger styrka och trygghet.

Ytterligare en fråga är om vi redan från början ska skilja på två (eller flera) olika slags placeringar och därigenom ge olika slags handledning och stöd till familjerna. ”Projektfamiljer” eller ”kärleksfamiljer”.

Slutligen:

Om alla kommuner skulle göra fler VÖF -skulle det då påverka/tvinga lagstiftningen till att bli mer anpassad till verkligheten?

Bilagor:

13. Lagtexter

Socialtjänstlag (2001:453) (SoL)

6 kap. 8 § 2:a st När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, skall socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap 8 § föräldrabalken.

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)

13 § 4 st När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, skall socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap 8 § föräldrabalken.

Föräldrabalk (1949:381)

6 kap 1 och 2 § Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.

6 kap 7 § 1 och 2 st Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, skall rätten besluta om ändring i vårdnaden.

Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad och gäller vad som sägs i första stycket en av dem, skall rätten anförtro vårdnaden åt den andra föräldern ensam. Brister också den föräldern i omsorgen om barnet på det sätt som sägs i första stycket, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

6 kap 8 § Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, skall rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet.

Frågor om överflyttning av vårdnaden enligt första stycket prövas på talan av socialnämnden. Lag (2006:458)

14. Källhänvisningar:

Litteratur

Andersen T (2003) "Reflekterande processer. Samtal och samtal om samtalen." Mareld

Broberg A (2006) "Anknytningsteoretiska aspekter" ... i Om barnet behöver en ny vårdnadshavare

Bäck-Wiklund&Lundström (2001) "Barns vardag i det senmoderna samhället." Stockholm: Natur&Kultur

Cajvert L (1998) " Behandlarens kreativa rum. Om handledning." Lund: Studentlitteratur

Collste G (1996, 2002) "Inledning till etiken". Lund: Studentlitteratur

Hårveit&Jensen (2005) "Familjen plus en." Stockholm: Mareld

Höjer I (2001) "Fosterfamiljens inre liv" Avhandling. Göteborgs Universitet. Institutionen för socialt arbete.

Larsson S, Lilja J, Mannheimer K. (2005) "Forskningsmetoder i socialt arbete." Lund: Studentlitteratur

Mattsson T (2006) "Barnet som subjekt och aktör - En rättslig studie om barn i familjehem." Uppsala: Iustus förlag.

Singer A (2000) "Föräldraskap i rättslig belysning." Uppsala: Iustus förlag.

Söderqvist M (2002) "Möjligheter –Handledning och konsultation." Stockholm: Mareld.

Wrangsjö B (2004) "Utforska tillsammans. Handledande förhållningssätt." Stockholm: Mareld.

Wrangsjö B (2006) "Handledares erfarenheter" Stockholm: Mareld

Offentliga tryck:

Svensk författningssamling

SFS (1949:38) Föräldrabalken

SFS (1990:52) Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

SFS (2001:453) Socialtjänstlagen

SFS (2001:937) Socialtjänstförordningen

Betänkande

LU 1982/83:17 Om vårdnad och umgänge

Propositioner

Prop 1981/82:168 Om vårdnad och umgänge med mera

Prop 1989/90:28 Om vård i vissa fall av barn och ungdomar

Prop 2002/03:53 Stärkt skydd till barn i utsatta situationer

Statens offentliga utredningar och rapporter

SOU 1994:139 Ny socialtjänstlag

SOU 2000:77 Omhändertagen-Samhällets ansvar för utsatta barn och ungdomar.

SoS rapport 1995:8 Ovisshetens barn

SoS FS 2006:20 Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare.

Socialstyrelsen och Länsstyrelserna (2006) Vårdnadsöverflyttning för barn placerade i familjehem. Uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53 Stärkt skydd till barn i utsatta situationer.